

Balkányi Béla: Kisgazda-politika Ausztriában

Nem lehet pusztá véletlen, hogy amióta a magas védővám-politika hatását érezzük, azóta terjed mindjobban az a meggyőződés az osztrák alpesi tartományok lakóiban, hogy gyökeres agrár-reformokra van szükség, amelyek az állattenyésztést előmozdítsák és a pusztuló parasztszályt újra talpra állítsák.

Egy jőnevű osztrák író, Dr. Schiff Walter, aki az osztrák közgazdasági társaság hivatalos folyóiratát szerkeszti, több mint egyévtized óta küzd tudományos munkáiban,* hogy egy új agrárpolitika alapelveit vigye diadalra. Az osztrák tartományi törvényhozás kezdi néhány év óta megvalósítani Schiff reformtörekvéseit. Minálunk rendszeren kevésre becsülik azt a befolyást, amelyet tudományos munkával, folyóiratok közleményeivel a gyakorlati politika terén el lehet érni, de ez a lajtántuli példa arról győzhet meg, hogy a tudós, aki az idők változását megérti és a nép nagy tömegeinek érdekét felfogja, a maga igazát — ha a külső körülmények is kedveznek — előbb-utóbb keresztül viszi a népparlamentben.

Nemcsak a tartománygyűlések erőviszonyai változtak meg, nemcsak ott látják már be, hogy végveszedelem az államra, ha a parasztság teljesen elpusztul és havasi legelők helyén főüri vadászterületek terjeszkednek, hanem a kormány is, amely az általános válósztojog alapján összegyűlt birodalmi tanácsnak felelős, nagyobb bátorsággal lép fel a hatalmasokkal szemben a pusztuló parasztság érdekében.

* Schiff: *Österreichs Agrarpolitik seit der Grundentlastung*. Tübingen, 1898. U. a: *Grundriss des österreichischen Agrarrechtes*. Leipzig, 1903. Tanulmányok a *Zeitschrift für Volkswirtschaft, Sozialpolitik und Verwaltung* különböző évfolyamaiban és a Mischler és Ulbrich által szerkesztett *Staatswörterbuch*-ban.

A tartománygyűlések legújabb agrár törvényeiben* sok jóindulatra, sok komoly törekvésre találunk, amellyel a törvényhozó útját akarja állani a parasztság pusztulásának. A törvények még sok tekintetben a Mária Terézia és II. József korabeli felvilágosodott abszolutizmus bélyegét viselik magukon. Újra látjuk a kormány „atyai jóindulat”-át, amely az élet minden viszonyát szabályozni akarja, a parasztokat gondnokság alá helyezi, anélkül, hogy képes volna őket válságos helyzetükben tényleg megoltalmazni. Amint azonban a Terézia- és József-korszak „jobbágyvédelme” is nagy haladást jelentett a röghöz-kötöttség állapotával szemben, épúgy az utolsó évek kisgazda-politikája is egy jobb jövő reményével biztat Ausztriában.

A parasztgazdaság elsősorban állattartó gazdaság, a kisgazdaság védelme tehát egyúttal az állattenyésztés előmozdítása is. Az osztrák alpesi tartományokban az állattenyésztés, így a parasztgazdaság is főképen az erdei és havasi legelőkre támaszkodik. A földművelésügyi minisztérium egyik hivatalos kiadványa, — Ebenhoch miniszter idejében ** — rámutat, hogy „a havasi gazdaság az összes alpesi országok parasztlakosságának nélkülözhetetlen létfeltétele”. Ezt a havasi gazdaságot nagy veszély fenyegeti a vadászspport terjedésével. Jönnek szenvedélyes sportemberek, akik kibérlik vagy összevásárolják az „alp”-okat, nem engednek ott többé marhát legelni, csak vadállományukat szaporítják. Salzburg tartománygyűlésén borzadállyal beszélnek a havasi gazdaságok pusztulásáról. Az elhanyagolt havasi legelők elveszítik a tejlótehenek tartására alkalmas tulajdonságaikat, bozótok és cserjék borítják őket, majd a kopár szikla tűnik elő. Salzburg egyes kerületeiben 10—15 év alatt a havasi legelők 20—40%-a lett elvonva rendeltetésétől. A havasi legelők pedig sok esetben nélkülözhetetlen kiegészítő részét képezik a völgyek gazdaságának. A legelők pusztulása ezeket is veszélyezteti.

Az agrár törvények közül legjelentékenyebbek az 1908. és 1909. évi salzburgi, karinthiai, alsó- és felsőausztriai és krajnai törvények, amelyek az alpesi gazdaságok fentartását és fejlesztését tűzik ki célul.

Az alp***-ok megtartása érdekében megtiltja a törvény, hogy

* Dr. Schiff: *Die agrarpolitische Gesetzgebung der Landtage 1902—1908.* (*Zeitschrift für Volkswirtschaft* etc. 1909. V. és VI-ik füzet.)

** *Alpwirtschaftspolitik in Österreich.* Wien, 1908.

*** Az „alp”-ok fogalmát az alsóausztriai Alpvédő törvény így határozta meg az 1 §-ban: Ahol a következőkben „Alp”-okról lesz szó, az alatt mindazon földterületeket kell érteni, amelyek egész terjedelmükben, vagy részben a havasi gazdasághoz tartoznak és szabadban való nyári legeltetésre vagy más-képen való takarmányszerésre szolgálnak, tekintet nélkül ezen földterületeknek helyi elnevezésére”.

a havasi gazdaságot ezen jellegétől megfosszák és büntetéssel sújtja azokat, akik az alpesi talajt más célra használják, mint havasi legelőnek és olyan cselekvéseket vagy mulasztásokat követnek el, amelyek a havasi gazdaságok fenmaradását veszélyeztetik. A salzburgi, karinthiai, krajnai törvények nem elégszenek meg a büntetéssel, hanem jogot adnak az illetékes hatóságnak: az alpesi bizottságnak, hogy ha a tulajdonos ellenkezik, az ő veszélyére és költségére végeztesse el azokat a munkákat, amelyek az „alp”-ok fentartásához, a rendszeres havasi gazdasági üzem folytatásához szükségesek, esetleg a birtokot bérbé adja.

A havasi gazdaságok fentartásán kívül erélyes intézkedéseket találunk a tartományi törvényekben a havasi gazdasági üzem fejlesztéséről. Ezek az intézkedések azokat az „alp”-okat érintik, amelyek községek vagy közbirtokosságok tulajdonát képezik, vagy pedig olyan magánbirtokok, amelyeken fizetésért idegen marhát legeltetnek, vagy amelyeken a meliorációkat közalapok igénybevételével hajtották végre. Ezek a rendelkezések előírják, hogy a tulajdonos gazdasági tervet tartozik készíteni és a hatóságnak jóváhagyás végett bemutatni, amelyben a legelőhasználat mértékét, módját, az alpesi erdők használatát, az erdei legeltetést, széna és trágya elszállítását, a talaj védelmét és gondozását, a kezelés módját a haszonélvezetre jogosultak jogait és kötelességeit kell feltüntetni. Változtatások a gazdasági terven csak a hatóság engedélyével történhetnek. A törvények kötelezik a tulajdonost, hogy a már végbevitt talajjavítási műveleteket, meliorációkat megfelelően gondozza és jogot adnak a hatóságnak, hogy ezeket a munkákat a tulajdonos mulasztása esetén az ő költségén végeztesse el. A törvények rendelkezéseiknek végrehajtására a közigazgatási hatóságok mellett „alpesi bizottság”-okat, „alpesi tanács”-ot és az egész tartomány alpesi üzeleinek ellenőrzésére „alpesi felügyelői” állást létesítenek, az egyes „alp”-ok jogi és üzemi viszonyainak nyilvántartására pedig a hatóságoknál alpesi könyvek vezetését rendelik el.

A havasi gazdaság védelmével és fejlesztésével szoros kapcsolatban van a vadászati törvényhozás. Ez a múlt század második felében határozottan paraszttellenes volt. A törvények a vadászterület birtokosának előjogot adtak szomszédos községek vadászterületének kibérlésére. A kormányok évtizedeken keresztül a vadászat érdekeit tartották szem előtt a mezőgazdaság érdekeivel szemben. Különösen gátolták a mezőgazdaság fejlődését a vadászati szolgalmak Salzburgban és Stájerországban. 1853-ban a parasztszolgalmak megváltásáról szóló pátenz idejében a földesúr vadászati joga, többnyire, mint szolgalm tovább is megmaradt a parasztok birtokán. A parasztbirtokosnak

nem állhatott módjában, hogy a vadállományra befolyást gyakoroljon, így a vadállomány növekedése útjában volt a mezőgazdasági kultúrának.

A kormány barátságosabb viselkedése folytán most foglalkoznak a salzburgi és stájerországi tartománygyűlések a vadászati szolgálomak kötelező megváltásával. Egy alsóausztriai törvénytervezet új vadászterületek létesítését vagy meglévő vadászterületek megnagyobbítását tiltja, kimondja továbbá, hogy a vadállomány elszaporodása esetén a közigazgatási hatóság pártatlan szakértők véleménye alapján, tartozik az elszaporodott vadak pusztítását elrendelni.

Az 1853-iki császári pátenszt megelőző agrárszervezet maradványai: az erdei és legelő haszonvételi jogok a volt földesúri birtokokon. A császári pátens ezeknek a jogoknak a megváltását, vagy szabályozását rendelte el. A megváltás ezen haszonvételnek egy megelőző korban, az 1836—45-ig terjedő időben való átlagos értéke alapján, tehát a tényleges értéknél lényegesen alacsonyabb értékelés alapján történt s így a volt földesuraknak egyoldalúan kedvezett. Az esetek túlnyomó többségében azonban s császári pátens rendelkezései szerint a haszonvételi jogok tovább is megmaradtak, mert ezek szerves kapcsolatban voltak az arra jogosultnak fő gazdasági üzemével, így ma is, mint egy 2 millió hektár földbirtokon van a parasztnak erdő és legelő használati joguk. A rendezés oly formán történt, hogy a jogosultaknak haszonvételi joga pontonként, részletesen fel lett sorolva, azonban az erdő- és legelőbirtokosoknak módjukban volt erdő és legelő „felszabadítás”-ok által, új erdősítésekkel a haszonvételi jogot kisebb területre szorítani, sikanériákkal a parasztnak haszonvételi jogaik gyakorlásában megakadályozni, a marhatenyésztést megnehezíteni és így a parasztnegazdaságot alapjában megtámadni. Ezeknek a bajoknak a megszüntetésére az osztrák kormány egy törvénytervezetet dolgozott ki, amelyet több tartományi gyűlés, így Alsó-Ausztria 1906-ban, Karinthia 1908-ban, Felső-Ausztria és Tirol 1909-ben már el is fogadtak. A törvények elrendelik, hogy részletesen kell megállapítani, nemcsak a használatra jogosultak jogait, hanem a földbirtokosoknak a kötelességeit, a legeltetés idejét és módját is, erélyes intézkedéseket találunk a földesurak sikanériáival szemben. A törvények kötelezik őket hogy a „felszabadított” erdőkből, amennyiben még tulajdonaikban vannak, bocsássanak annyit vissza a jogosultak használatára, amennyire azoknak jogaik gyakorlására szükségük van, a megváltást csak azon esetben engedélyezik, ha ez a jogosultak fő gazdasági üzemét nem károsítja.

Itt jön azután az igazi atyai gondoskodás, amely azonban alig fog célt érni. A megváltási összeget nem szabad a jogosultaknak kész-

pénzben kiadni, hanem azt értékpapírokban kell elhelyezni és hatósági őrizet alá kell venni. A jogosultak csak a kamatokat kapják kézhez. A tőkéhez csak különös esetekben juthatnak: az örökösársak kifizetéséhez, adósságok fizetéséhez, talajjavításokhoz, beruházásokhoz. Joggal szólal fel ez ellen a rendelkezés ellen Schiff. Mért kell épen a parasztot gondnokság alá helyezni? És ha ő is szabadon rendelkezhetik birtokával, kedve szerint pusztíthatja, mi értelme van, hogy a törvény épen csak vagyonának egy kis részét akarja jogilag megkötni.*

A kisgazdák szempontjából rendkívüli jelentősége van még a közbirtokok rendezésének. A különbözőképpen szervezett közbirtokok, amelyek az ősi *allmend*-ek maradványai, több mint 3 millió hektár földterületet foglalnak el Ausztriában. A birtokviszonyok zavarosak, rendezetlenek, ennek rendkívül káros gazdasági következményei vannak. A közlegelőkön, különösen az erdei és havasi legelőkön, semmi gondoskodás nem történik, hogy a legelők jó karban legyenek és hogy a talaj termőereje fennmaradjon, ennek következtében az állatállomány évről-évre csökken. A kormány csak az utóbbi években mutat komoly igyekezetet ezeknek az ügyeknek a rendezésére. A kormány javaslatára Alsó-Ausztria, Morvaország, Szilézia, Karinthia és Krajna, legújabbban pedig Felső-Ausztria, Stájerország és Tirol hoztak törvényeket a közbirtokok felosztásáról és rendezéséről. A törvények megállapítják, hogy milyen természetű birtokok sorolandók a közbirtokok közé, (kezdeményező lépések egy tüzetes kataszteri felvételre, mely községenként az összes közbirtokot megállapítaná és a haszonélvezetre jogosultak összes jogait és kötelességeit feljegyeznék, még csak a csehországi tartományi gyűlésen történtek) nagyobb súlyt fektetnek rá, mint az előző törvények, hogy a felosztásoknál vagy birtokrendezéseknél a szükséges javítások és közmunkák elvégeztessenek, sokkal inkább óhajtják a birtokrendezést előmozdítani, mint a közbirtokok felosztását, de nem tekintik az ügyet az egyszeri birtokrendezéssel befejezettnek. A törvények agrárhatóságokat szerveznek, amelyeknek kötelességévé teszik, hogy a rendezés befejezése után is ügyeljenek fel a közbirtokosságra, hogy a szabályozási terv végrehajtsék, és hogy általában jól kezeljék a közbirtokokat, a terven és a szabályzaton csakis az agrárhatóságok változtathatnak. A hatóságok kényszeríthetik a közbirtokosságot arra is, hogy a szükséges javításokat hajtsa végre. A törvénynek számos intézkedését problematikusá teszi azonban, hogy a közbirtokok rendezése nem kötelező, csak akkor, ha az érdekelt

* Schiff: Idézett cikk 534. oldal.

egy tekintélyes része — többnyire $\frac{1}{4}$ -e — kifejezetten kívánja, másrészt semmiképen sincs megakadályozva még azoknak a közbirtokoknak a felosztása sem, amelyek tapasztalat szerint csakis nagyban kezelhetők, (havasi legelők).

A gyakorlati szükséglet a törvényhozási akcióval egyidejűleg a tudományos körök érdeklődését is nagyobb mértékben ráterelte a parasztsztyály exisztenciáját érintő agrárkérdésekre. A brünni országos statisztikai konferencia 1907-ben egy határozatot hozott, amely szerint — a folyamatban levő agrárpolitikai törvényhozási akcióra tekintettel — szükségesnek tartja az alpesi statisztika szervezését, amely támpontokat adjon a törvényhozási területek működésének. Példányképpül az 1890-iki svájci alpesi statisztika, helyesebben ankét állott az osztrák statisztikusok előtt, melyről legelső szakemberek mondták, hogy a legbiztosabb alapot szolgáltatja a havasi gazdálkodás törvényes szabályozásához. Mindaddig, amíg pontos statisztikai adatok nem állnak rendelkezésre, addig nem lehet céltudatos agrárpolitikát követni. Az osztrák alpesi statisztika ügyében jelentékeny haladást jelent az a próbafelvétel, amelyet a stájerországi statisztikai hivatal megbízásából végzett Dr. Wittschieben Ottó fogalmazó helyszíni tanulmányok alapján, a stájerországi Aflenz kerületben.*

A felvételi munka három részből állott: 1. A hivatalos forrásanyagnak összegyűjtése és bejegyzése. 2. Az Alpesi gazdasági üzemi viszonyok általános jellemzése az egyes községekben és azok különböző részeiben. 3. A havasok bejárása és a viszonyoknak a helyszínen való felderítése.

Dr. Wittschieben munkája általában példányképpül szolgálhat a mezőgazdasági üzemi viszonyok tanulmányozásánál. Elsősorban a tulajdonviszonyokat vizsgálja.

Az alpesi legelőket rendkívül nehéz a legelőhasználat jogi alapja szerint megkülönböztetni, amennyiben az osztályozás csakis a telekönyvbe bejegyzett jogi formák alapján történhetik, amíg a gazdasági viszonyok és az érdekeltek szükségletei szerint nagyon különböző birtokhasználati módok jöttek létre. így a magántulajdonban és magánhasználatban lévő alpesi legelők (az összes alpesi terület 19%-a) és a közbirtokosság tulajdonában és — különböző jogcímek alapján való — közös használatában levő közlegelőkön (az alpesi terület 64%-a) kívül nagy számmal vannak alpesi legelők, amelyeket a parasztlak legeltetési szolgálat alapján használnak, ezek közt ismét vannak oly

* Dr. Otto Wittschieben: *Die Alpen im Bezirke Aflenz in Steiermark. Alpstatistische Erhebung durchgeführt vom statistischen Landesamte für Steiermark.* Brunn, (Statistische Monatshefte 1910 Juli—Aug. Heft.)

havasi legelőszolgalmak, hol nem az egyes kisgazdáknak, hanem egy agrárközösségnek van szolgalmi joga, ami kiegészítő részét képezi az aarárközösség (közbirtokosság) saját tulajdonában lévő havasi legelőjének. Wittschieben mindezen jogviszonyokat azon szempontból vizsgálja, hogy mennyiben segítik elő vagy akadályozzák a racionális havasi gazdálkodást. Nagyon érdekesek azok a megfigyelései, hogy számos kötelezettség, amelyet a közösség az egyes haszonélvezőkre ró, sok esetben visszatartja a parasztbirtokost, hogy legelőhasználati jogát gyakorolja, mert az idő pénz és munkaerőköltsége aránytalanul nagyobb, mint a várható haszon. A legelőjog nem gyakorlása által a használati jog elértéktelenedik és így a nemzeti vagyontemes része megy veszendőbe. Ezért nem tartja a szerző jogosnak azt a több oldalról felhangzó kívánságot, hogy a legelőhasználati jogot meg kell kötni, mert az a gazdasági fejlődést akadályozná és azt eredményezné, hogy az a jog, amely másnak tulajdonában előnyös lehetne, kihasználatlanul marad.

Az üzemleírásnál az a cél vezeti a szerzőt, hogy olyan adatokat tárjon fel, amelyek alapján jövedelmezőségi összehasonlítást tudunk tenni külterjesen és belterjesen kezelt havasi gazdaságok közt. Módunkban áll ezen leírások által az épületek, utak, talajjavítások gazdasági hatását megítélni és támpontokat kapunk kezünkbe, hogy az elért előnyök felérnek-e azzal az áldozattal, amely a magánosokat jogaik gyakorlásában való korlátozás és a kincstárt pénzbeli áldozatok folytán éri.

Összefoglaló képet ad Wittschieben próbafelvételében a havasi legelőknek gazdasági jelentőségéről. Ide tartozik az alpesi legelőknek, a mozgásnak, a tiszta levegőnek rendkívül előnyös hatása a szarvasmarha fejlődésére, magasabb ellenálló képességére, légző és emésztőszerveinek kifejlődésére: az adja az alpesi gazdaságnak azt a rendkívül fontos nemzetgazdasági szerepet, hogy a marhatenyésztésre kevésbé alkalmas vidékeket nagy munkabírású és ellenálló képességű igás és haszonállatok nagy tömegével látja el. Közvetlen haszna még az alpesi legelőknek a legeltető gazdákra, hogy takarmányt terem és hogy a fejőstehenek útján tejben és tejtermékekben nagy értéket produkál.

Wittschieben az alpesi statisztika ügyét oly módon tartja megoldhatónak, hogy az ő vizsgálatához hasonlóan kell az egyes törvényszéki járásokhoz tartozó alpokat egyenként felvenni. Ez a felvétel aránylag gyorsan megy végbe (36 napig tartott az aflenzi járásban), teljes képet ad az alpok birtok- és üzemviszonyairól s anyagot szolgáltat az alpok védelméről szóló törvényben előírt alpesi könyvek berendezéséhez.

Az osztrák agrárpolitika további alakulására rendkívül fontos, hogy a tartományi gyűlések elhatározzák-e az alpesi statisztika országos szervezését.

*

A legelők védelmén és a parasztbirtokok jogviszonyainak rendezésén kívül erős visszhangra talál a parasztlakosság körében a gabonavám ellenes mozgalom. Ennek a mozgalomnak Hoffmeister bécsi mezőgazdasági főiskolai tanár volt a tudományos megalapozója. Alsó-Ausztria, Morvaország, Észak-Stájerország, Tirol tipikus parasztgazdaságainak üzemét vizsgálta, Bráf volt földművelésügyi miniszter megbízásából.* Vizsgálataiból azt állapította meg, hogy már a tulajdonképeni gabonatermelő vidéken is a 28 holdas gazdaságnak huszonkétszer akkora bevétele van állati termékekből, mint a növényiekből. A gabonavámok folytán a gazda növényi terményeit valamivel jobban értékesítheti, azonban a munkabérek és a háztartás költségei oly nagy mértékben emelkednek, hogy azt a bevétel-többletet többszörösen ellensúlyozzák.

A magas gabonavámok kimutathatólag kárára vannak a gabonatermő vidéken gazdálkodó parasztgazdáknak is, de a borteremő vidékek és az alpesi országok parasztgazdáit egyenesen nyomorba kergetik. A magas munkabérek, a drága kenyér, a vadászsport terjedése és a havasi gazdálkodásnak a vadászat érdekében való korlátozása mindjobban összeszorítják az alpesi parasztgazdaságok területét.

Ezek a megdönthetetlen tények bírták rá Pantz birodalmi gyűlési képviselőt néhány héttel ezelőtt, hogy az alpesi tartományok kisgazdáiból egy agrárpolitikai egyesületet szervezzen, amely Hohenblum-féle vámpolitikával szembehelezkedve megtagadja az érdekközösséget a pusztán nagybirtokosok és gabonatermelők érdekeit szolgáló *Agrarpolitische Zentralstelle*-vel.

*

Nagy vonásokban próbáltam vázolni azokat a főkérdéseket, amelyek a velünk vámszövetségben élő szomszéd birodalom kisgazda osztályát közelről érintik. Kormánynak, parlamentnek és minden érdekképviseleti szervnek Lajtán innen és Lajtán túl számolnia kell azzal a lehetőséggel, hogy agráriusokon és merkantilistákon kívül rövid idő múlva egy új faktor fog részt kérni magának az agrár és kereskedelmi politika irányításában: ez a szervezett kisgazdák tábora lesz.

* F. von Pantz: *Die Hochschutzzollpolitik Hohenblums und der österreichische Bauernstand*. Kritische Studie nach den von Prof. Hoffmeister geflogenen statistischen Erhebungen. Wien 1910.